

УДК 929:005.92 Павловський П. Ф.

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.7>

Р. Марценюк, канд. іст. наук, голов. наук. співроб.

ORCID: 0000-0002-4900-7110

Галузевий державний архів Служби безпеки України, Київ, Україна

ПАВЛОВСЬКИЙ П. Ф. : ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ РЕПРЕСОВАНОГО БІБЛІОТЕКАРЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-СЛІДЧОЇ СПРАВИ)

Метою дослідження є презентація та введення до наукового обігу архівно-слідчої справи на старшого бібліотекаря, завідувача газетного фонду Всенародної бібліотеки України, пізніше бібліотеки АН УСРР/УРСР Павловського Петра Федоровича (1889–1937), що сьогодні зберігається в ГДА СБУ України. Стаття передбачає аналіз віднайдених матеріалів і систематизацію отриманої інформації. Залучення якомога ширшого кола архівних документів повертають національній історії забуте; доповнюють/заповнюють певні прогалини, що досі існують у дослідженнях минулого.

Ключові слова: П. Ф. Павловський, архівно-слідча справа, політичні репресії, Всенародна бібліотека України (ВБУ), бібліотека АН УСРР/УРСР, газетний фонд, пожежа 1935 р.

Політичні репресії радянського часу не оминули жодного прошарку суспільства, а сховища багатьох українських архівів ще досі приховують у собі страшну провину минулого. Найбільше ж архівно-слідчих справ доби "великого терору" зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), який є спадкоємцем колишніх архівів ВЧК–ГПУ–НКВС–МДБ–КБД. Серед тисяч похованих від часу тек, на знайомих і не знайомих, відомих і невідомих, видатних і звичайних, яких зрівняло радянське карне законодавство, є справа на одного із співробітників бібліотеки АН УРСР, старшого бібліотекаря, завідувача газетного фонду Павловського Петра Федоровича (1889–1937), який своєю довголітньою та невтомною працею в галузі бібліотечної сфери, збереженні архівної періодики був одним із тих, хто закладав підвалини величчя національного бібліотечного фонду. Одна, життя та здобутки його, як і багатьох інших видатних науковців, виявилось незахищеним в умовах тоталітарної сваволі та радянського терору.

Відтворювати біографію особи за таким, досить своєрідним, джерелом не легка справа. Влучно зауважує О. В. Юркова, кажучи, що "архівно-слідчі справи мають специфічний характер як історичне джерело, і вимагають надзвичайно критичного, навіть упередженого ставлення" [28, с. 90]. Дослідник мусить бути ретельним у вивченні та аналізі кожного документа від постанов про висунення звинувачення, арешту, обрання заходу перестороги; протоколів обшуку та судового засідання, допитів звинуваченого і свідків; анкети арештованого до речових доказів у справі за наявності; документів і свідчень, пов'язаних із реабілітацією та ін. Водночас особливістю такого роду справ є їхня чітка внутрішня структурованість, яка диктувалася проведенням необхідних слідчих заходів із типовим набором документів, а також наявністю поряд з офіційними матеріалами особистих документів звинувачених.

Сьогодні, із відкриттям колись щільно замкнених для досліджень архівів, з'явилася можливість відновити втрачені прогалини, життєписи засуджених. У такому контексті майбутньому досліднику цього виду джерел, звісно, слід скористатися працями, які містять методичні рекомендації щодо їхнього використання [6; 22], а також і фаховими розвідками Р. Пирого [21], О. Гранкіної [8, 7, 2], Е. Петровського [19, 20], Я. Калакури [10], С. Білоконя [5] та ін., і цілком слушною є думка, що такі документи є "унікальним і надзвичайно цінним історичним джерелом, документальним свідченням епохи радянського, більшовицького тероризму" [3, с. 4].

В історіографії бібліотекознавства та історії, зокрема й особистісної, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України (далі – НБУВ) постать П. Ф. Павловського залишається маловідомою, хоч його

го прізвище згадується в дослідженнях, присвячених історії НБУВ, серед них і авторства Г. І. Ковальчука про Інститут книгознавства [11, с. 50, 510, 524, 526] і також загальні біографічні дослідження [13; 11; 14; 12]. У контексті досліджень цілісної біографічної складової українського бібліотекознавства варто виокремити працю Л. В. Гарбар "Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника" [9, с. 337], де автор подає коротку, енциклопедичного змісту, біографію П. Ф. Павловського, базуючи її на архівних матеріалах НБУВ, архіву Президента РФ і посилається на справу № 46299-фп, що нібито міститься в ГДА СБУ, однак за цим номером така справа у вказаному архіві не числиться. Імовірно автор помилково вказала номер архівно-слідчої справи 46296-фп на В. І. Іванушкіна, одного з репресованих директорів Всенародної бібліотеки України (далі – ВБУ). Щоправда помилки в нумерації архівної справи допустилася і попередня дослідниця – Ковальчук Г. І. Таким чином, архівно-слідча справа на П. Ф. Павловського [1], яка зберігається в ГДА СБУ, не потрапила до поля зору дослідниці.

Аналіз і вивчення зазначеної архівно-слідчої справи стане не тільки значним доповненням до життєпису П. Ф. Павловського, але й заповнить лакуни в дослідженні цілісної історії однієї з найбільших бібліотек України – НБУВ у період Великого терору, коли до співробітників наукових установ було застосовано якнайбільше карально-репресивних заходів і як це вплинуло на подальшу долю існування інституції.

На початку 1950-х рр. у тодішньому слідчо-агентурному відділі МДБ УРСР взялися до перегляду наявних справ та їхнього певного "розвантаження" від речових доказів, додаткових матеріалів слідства, а також формування нових. Таким чином, із 26 томів групової справи під № 267340 у 1952 р. було виокремлено двотомну архівно-слідчу справу № 46489 "Справа № 384 за звинуваченням Павловського Петра Федоровича за ст. 20–54-8, 54-9 і 54-11 КК УРСР" [1]. Усе це обґрунтовувалося тим, що на кожного обвинуваченого справи мали бути оформлені самостійно, з окремим обвинувачувальним висновком і рішенням. Справу сформовано відповідно до тодішніх вимог слідчо-процесуального порядку.

Оперуючи попередньо зібраними матеріалами групової справи № 267340, за якою було арештовано 37 осіб, а серед них і ціла плеяда "бойчуків", оперування 4-го відділу УДБ НКВС УСРР Гольдман 21.02.1937 р. у себе в кабінеті розглядає підготовлені співробітниками документи. Ряд науковців, а серед них і дослідник тоталітаризму в Україні, автор численних статей і монографій С. Білокінь, указує, що за цією посадою і прізвищем у документі слід вбачати Гольдман

Перу Ісаківну, 1901 р. н., доньку дрібного торговця із Чернігівщини, з чотирирічною гімназійною освітою, що разом із братом С. І. Гольдманом, обрала роботу в більшовицьких репресивних структурах, куди прийшла в 1922 р., а до 1946 р. дослужилася до звання майора держбезпеки і, за зауваженням історика, доклала рук до низки незаконних арештів серед української творчої інтелігенції [4]. У 1932–1938 рр. саме вона обіймала одну з посад спочатку в секретно-політичному відділі ДПУ, згодом у 4-му відділі УДБ НКВС УСРР [23, с. 234]. Серед арештованих і звинувачених у цій справі фігурував і П. Ф. Павловський із скупими відомостями про рік народження, освіту, місце праці, партійність і звинуваченнями за ст. 54-8, 54-9 та 54-11 КК УСРР у належності до "української націоналістичної організації", а також у тому, що "був безпосереднім виконавцем підпалу газетних фондів бібліотеки УАН" [1, т. 1, арк. 1].

Стаття 54 з її підпунктами в карному кодексі УСРР/УСРР була єдиною т.зв. політичною статтею і охоплювала широке коло "контрреволюційних", на думку тогочасної влади, проступків, до яких належали звинувачення в тероризмі (ст. 54-8), диверсії (ст. 54-9) та участі у контрреволюційній організації (ст. 54-11). Звісно, за цілком очевидною логікою слідчих із НКВС УСРР, громадянин із такими обвинуваченнями на свободі перебувати не міг, а отже, відповідно до ст. 143, 145 і 156 КПК УСРР засобом перестороги від ухилення від слідства стали постанови про арешт та утримання під вартою [1, т. 1, арк. 1, 2]. Усі документи щодо арешту, подальшого утримання під вартою та на провадження слідства були підписані одразу 21.02.1937 р. Тим же днем, був датований і ордер на арешт. Оперуповноважені мали з'явитися за адресою – м. Київ, вул. І. Франка, д. 26, кв. 23 у термін дії ордеру – доба.

За "звичкою" співробітники НКВС приходили вночі, тому в протоколі обшуку зазначено дату 22.02.1937 р. [1, т. 1, арк. 2, 3]. При обшуку помешкання зазвичай викликали понятими представників домоуправління будинку, які й розписувалися у відповідних документах. Серед вилученого під час обшуку помешкання П. Ф. Павловського і занесеного до протоколу: паспорт, трудовий список, записні книжки, а також книга

М. Мілюкова "История второй русской революции", листи, конверти, кілька художніх фотографій тощо. Копію протоколу передано П. Ф. Павловському, де було зазначено, що за всіма довідками слід звертатися на вул. Інститутську, 5 [1, т. 1, арк. 4]. Та насправді, вулиця носила тоді вже іншу назву – 25-го Жовтня, а в будинку під № 5, у колишній будівлі Інституту шляхетних паньок із 1934 р. розміщувалося республіканське управління НКВС і внутрішня відомча в'язниця.

Того ж дня, імовірно одразу після затримання і доправлення до внутрішньої в'язниці, зі слів арештованого було заповнено за спеціальним зразком "Анкету арештованого". Така анкета, насправді, є дуже скупкою з позицій біографічного дослідження, адже містила лише необхідні для слідства відомості: прізвище, ім'я, по-батькові; місце народження; місце проживання; фах і спеціальність; місце служби і вид занять; паспорт (коли та яким органом був виданий, номер і категорія, прописка); соціальне походження (соціальне походження батьків та їхній майновий стан); соціальне становище (соціальний стан арештованого – до революції та після); освіта (загальна і спеціальна); партійність (у минулому та на момент арешту); національність і громадянство (підданство); категорія воїнського обліку-запасу і де перебуває на обліку; служба в білих та інших арміях; участь у бандах і повстаннях проти радвлади (коли і в якості кого); яким репресіям був підданий при радвладі (судимість, арешт та інше, коли, яким органом і за що); склад сім'ї (близькі родичі, їхні імена, адреси і вид занять); підпис арештованого. Слідчому, який заповнював анкету, також слід було занести до неї й особливі зовнішні ознаки (за наявності), коли і ким арештований, де утримується під вартою, особливі примітки. Укінці ставився підпис співробітника, який заповнював зі слів арештованого анкету, і дата заповнення. Вимогою до анкети було її чітке та розбірливе заповнення, а також усі відомості слід було звіряти за документами. Та чи були співробітники НКВС ретельними при заповненні документів, залишається лише здогадом. Урешті, як результат маємо у справі ось таку анкету арештованого П. Ф. Павловського з усіма внесеними даними:

ф. №20/УСО
Лист №.....
к делу №.....

4го отд. УГБ НКВД УССР

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО¹⁸

1. Фамилия *Павловский*
2. Имя и отчество *Петр Федорович*
3. Дата рождения: число "17" месяц *октября* год *1889*
4. Место рождения: *г. Киев*
5. Место жительства (адрес) *Киев ул. Франко 26 кв. 23*
6. Профессия и специальность *библиотекарь*
7. Место службы и должность или род занятий *Библиотека АН УССР*
..... *старший библиотекарь*
(указать без сокращений, название предприятия или учреждения и характер производства)
8. Паспорт
(когда и каким органом выдан, номер и категория, где прописан)
9. Социальное происхождение *сын столяра*
(род занятий родителей и их имущественное положение)
10. Социальное положение *служащий*
(род занятий и имущественное положение арестованного)
- а) до революции *служащий*
- б) после революции *служащий*
11. образование (общее и специальное) *служащий Учит. семинария и не закончил КИНХ*
12. Партийность (в прошлом и настоящем) *б/п*

¹⁸ Подається за ГДА СБУ, ф. 6, спр. 46489-фп, арк. 6-6 зв. Заповнений типографський бланк. Курсивом зазначені ті відомості, що були занесені до справи слідчим та вписані від руки.

13. Национальность и гражданство (подданство) *русский, СССР*
 14. Категория воинского учета-запаса и где состоит на учете *не состоит*
 15. Служба в белых и др. армиях, участие в бандах и восстаниях против Соввласти (когда и в качестве кого) *нет*
 16. Каким репрессиям подвергался при Соввласти: судимость, арест и др. (когда и каким органам и за что) *нет*
 17. Состав семьи *нет*
 (близкие родственники, их имена, фамилии, адреса и род занятий)

- Подпись арестованного *Павловський*
 1. Особые внешние приметы
 2. Кем и когда арестован *21/II – 37 г. 4 отд. УГБ*
 3. Где содержится под стражей *В спецкорпусе тюрьмы*
 4. Особые замечания

Подпись сотрудника, заполнившего анкету *подпись*

"22" февраля 1937 г.

Примечание. Анкета заполняется четко и разборчиво со слов арестованного и проверяется по документам.¹⁹

Однак у анкеті П. Ф. Павловський не вказав про наявність дружини. Імовірно її не було при арешті, чи він боявся за її майбутню долю, але далі у справі є документ – розписка, датована 08.03.1937 р., у якій арештований просить передати ключі від своєї кімнати дружині (!) – Павловській Зої Сергіївні. Цілком імовірно і те, що дружина сама розшукувала чоловіка та вже зверталася до управління НКВС. Ключі від кімнати їй таки вдалося отримати, але аж 23 березня [1, т. 1, арк. 5], тобто через місяць після арешту чоловіка.¹⁹

Тож на підставі цієї анкети спробуємо доповнити біографію П. Ф. Павловського, яка була підготовлена Л. В. Гарбар в її праці й у результаті матимемо більш повний життєпис одного із академічних бібліотечних співробітників, а разом з цим буде внесено і лепту у вибудовування все міцніших підмурівків історичного мунуло НБУВ.

Отже, Павловський Петро Федорович, народився 17 жовтня 1889 р. у Києві в родині столяра. Навчався, очевидно, у церковно-учительській школі (семінарії) [1, т. 1, арк. 6], якщо звертатися до анкетних даних. Такого типу навчальний заклад було відкрито в Києві у вересні 1903 р. Першим директором школи в 1903–1905 рр. був В. Липківський (1864–1937), майбутній митрополит УАПЦ (1921–1927). До тодішнього педагогічного персоналу також належали: поет О. Коваленко (1880–1927); педагог, журналіст і видавець Г. Шерстюк (1882–1911); педагог, громадський діяч Ю. Щириця (?–1919); композитор, хоровий диригент К. Стеценко (1882–1922). Цілком імовірно, що П. Ф. Павловський міг вступити до неї десь у проміжку 1903–1905 рр., йому на той момент саме мало бути 14–16 років і ще застати цих викладачів. Пізніше, більшість із них або було звільнено, або навіть арештовано протягом 1905–1907 рр., а новий викладацький склад сформовано вже з більш лояльних до уряду учителів. Ще одним, щоправда незакінченим навчальним закладом П. Ф. Павловський подає Київський інститут народного господарства. Однак і тут маємо складнощі з визначенням часу навчання, адже далі у справі про це не ідеться. Укажемо лише, що цей навчальний заклад було засновано на базі колишнього Київського комерційного інституту 1920 р., тож цілком імовірно, що завершити навчання міг завадити і арешт. На жаль, відсутність хоча б мінімальних документів у справі ускладнюють відтворення життєпису.

Далі, якщо слідувати наведеним біографічним даним Л. В. Гарбар, він почав трудову діяльність приватним лектором у 1909 р., що цілком відповідає попереднім припущенням про навчання у згаданих вчительській семінарії. До початку Першої світової війни він також працював бібліотекарем губернской земської упра-

ви у Твері, а також експедитором видавництва І. Д. Ситіна [9, с. 337]. Останнє мало свою філію та книжковий магазин і в Києві, отже, П. Ф. Павловський міг уже повернутися і до рідного міста. Далі в дослідженні виникає прогалина в 15 років, куди потрапляють роки Першої світової війни, повоєнного та революційного часів і першого десятиліття встановлення радянської влади. Жодних підтверджувальних документів у справі немає. З довідки Л. В. Гарбар відомо, що з "... 1929 р. він працює бібліотекарем (1929–1932), старшим бібліотекарем газетного відділу (1933–1934), старшим бібліотекарем відділу іноземної літератури (1936–22.02.1937) ВБУ. Представник ВБУ у справі передачі з Кам'янецького крайового музею рукописів і стародруків колишнього Музею Подільського церковного історично-археологічного товариства та Костьольної бібліотеки до фондів ВБУ (липень 1932)" [9, с. 337]. Однак ці відомості будуть дещо різнитися з тим, що арештований свідчитиме під час допитів.

Перший допит відбувся уже на третій день після арешту, 25.02.1937 р. Слідчий НКВС УРСР Вольський того дня поставив арештованому всього три запитання: "з якого часу Павловський є завідувачем газетного відділу бібліотеки ВУАН? Хто користувався газетами фонду за період 1917–1920 рр. і кому з них у цей час газети з відділу доставлялися на робоче місце? Хто з керівництва бібліотеки відвідував відділ?" [1, т. 1, арк. 11–12]. На **перше** питання П. Ф. Павловський відповів, що є завідувачем газетного відділу при бібліотеці ВУАН, з березня чи квітня 1935 р., а також зазначив, що до того часу працював у цьому ж відділі старшим бібліотекарем і навіть, продовжував виконувати ці функції ще й у 1936 р. [1, т. 1, арк. 11–12]. На **друге** запитання відповів, що замовлені газети із відділу в час його завідування особисто доставлялися "Кіллерогу, Хилинській та Іванушкіну... і Хвилі" [1, т. 1, арк. 11–12], але от саме за який період П. Ф. Павловський не зміг відповісти. Отже, *Кіллерог (Горелік) Михайло Маркович* (1900–1937), у 1933–1934 рр. – завідувач відділу культури та пропаганди ленінізму ЦК КП(б)У, брав активну участь у погромницьких кампаніях проти М. Скрипника, Інституту літератури ім. Т. Шевченка та ін.; у 1934–1935 р. секретар партійного комітету КП(б)У ВУАН. Арештований та розстріляний у 1937 р. [16]. *Хилинська Марія Михайлівна* (1898–?), у 1933–1935 рр. заступник директора, в.о. директора, пізніше старший науковий співробітник та завідувачка відділом рукопису у ВБУ. Звільнена за незабезпечення належного керівництва відділом [9, с. 476]. *Іванушкін Василь Михайлович* (1903–1937), у 1934–1936 рр. – учений секретар Редакційно-видавничої ради, головний редактор видавництва та директор бібліотеки ВУАН (згодом бібліотеки АН УСРР); співробітник літературної комісії при НКО УСРР. У бе-

¹⁹ Підпис нерозбірливий.

резні 1936 р. за "притуплення партійної пильності та протягування класово-ворожих кадрів до бібліотеки" звільнений з посади директора. Заарештований та розстріляний у 1937 р. [18]. Ще один із згаданих фігурантів у справі *Хвиля (Олімпер) Андрій Ананійович* (1898–1938), у 1933–1936 рр. – в.о. першого заступника наркома освіти УСРР, а в 1936–1937 рр. – начальник управління у справах мистецтва при Раднаркомі УСРР [27]. Наприкінці 1935 р. над багатьма українськими радянськими політичними діячами поступово "згущувалися хмари" "немилості" партійного керівництва, що й спричинило їхні наступні арешти та страту. Хвиля А. А. був арештований у 1937 р. і страчений у 1938 р.

Урешті, озвучуючи відповідь на **третє** питання, П. Ф. Павловський розповідає, що найчастішими гостями в газетному відділі з усіх були В. Іванушкін та М. Кіллерог, які "влітку 1935 р. ... проглядали газети за період громадянської війни, ... і на одній із газет зупинилися, указавши, "Ось його підпис". Що це була за газета і про кого йшлося, заарештований не зміг дати відповідь [1, т. 1, арк. 10–11]. Попри всю упередженість і специфічність проведення радянського слідства, саме перші допити слід вважати більш-менш об'єктивними. Арештований, не розуміючи причини арешту і вважаючи це за прикру помилку, намагається давати правдиві свідчення, не визнаючи за собою жодної провини і відхиляючи звинувачення.

Наступні кілька днів П. Ф. Павловського на допити не викликали. Наступним аркушем з'являється зізнання арештованого, адресоване В. Балицькому, тодішньому наркому внутрішніх справ УРСР і датоване 04.03.1937 р., де той визнає свою провину у пред'явленому звинуваченні, тобто в підпалі газетного відділу бібліотеки АН УРСР 25 листопада 1935 р. і далі пише: "Підпал був мною вчинений за безпосередньої вказівки і тиску директора бібліотеки громадянина Іванушкіна. Про подробиці й усі деталі підпалу готовий дати щиро-сердні й правдиві свідчення слідству" [1, т. 1, арк. 12–13]. Ось тут, як вважають дослідники, і можна визначити межу, де матеріали допитів перестають давати точну інформацію і починається неправда. Як правило, такою межею вважають фразу про готовність дати правдиві свідчення [2, с. 35]. Дуже часто такі протоколи допитів із "потрібними свідченнями" вже писалися самими слідчими, а арештованим залишалося лише їх підписати. Не так часто вдається відшукати "закулісся" ведення слідства, ставлення до арештованого, що врешті погоджувався часто оббредати не лише чужого, але й самого себе. Після цієї заяви П. Ф. Павловського було викликано на кілька допитів, на яких арештований уже готовий "давати" саме ті потрібні свідчення. Тому 05.03.1937 р. він "свідчить", що 25 листопада 1935 р. у приміщенні газетного фонду бібліотеки АН УСРР потрібно було "знищити газетний матеріал 1917–1920 рр., що компрометує видних робітників, які перебувають у лавах комуністичної партії, що належали до української націоналістичної контрреволюційної організації" [1, т. 1, арк. 14], також, що "...за вимогою Хвилі, комплекти газети "Боротьба" доставлялися до головної будівлі НКО. Ці газети не були повернені до газетного відділу" [1, т. 1, арк. 14]. До змісту протоколу допиту П. Ф. Павловського слідчі 4-го відділу НКВС УРСР включили і звинувачення щодо колишнього директора бібліотеки В. Іванушкіна, а саме про прохання у жовтні 1935 р. вилучити всі газети за 1917–1920 рр., видані "українськими націоналістичними угрупованнями для того, щоб їх тихенько знищити", пояснюючи, що такі газети компрометують видних осіб, що перебувають в партії [1, т. 1, арк. 14–15]. Цей факт не варто було б пропускати і нівелювати, якщо детальніше заглянути до біографій згаданих вище осіб, адже частина з них на-

лежали в революційні роки до Української комуністичної партії (боротьбистів), проти колишніх членів якої в 1935 р. було заведено політичну справу "Контрреволюційна боротьбистська організація" [24; 26; 25]. Тож ці партійні діячі, вочевидь, побоюючись і за своє політичне та кар'єрне майбуття, і за своє життя, могли вдатися і до неординарних заходів у листопаді 1935 р. Однак у тому маховику репресій, який закрутився уже з кінця 1936 р. і протривав ще кілька років, мали місце сфальсифіковані політичні та не тільки, справи.

Наступні свідчення арештованого ілюструють стан збереження газетного фонду, який у 1934 р. було спільно переведено із старого приміщення, адреса – бульвар Т. Шевченка, 14, до непристосованого для цього приміщення Софії Київської [17] (в основному було використано хори церковної споруди), а будівлю на бульварі віддати для потреб Народного комісаріату освіти. "...виконання підпалу вважав важкою справою, адже вони (*газети – авт.*) були розкидані по різних папках, а також про їхню наявність було повідомлено співробітників секретного відділу, куди й газети мали бути переведені" [1, т. 1, арк. 16]. Ось у цей період, як указує на допиті П. Ф. Павловський, він і став, спочатку в 1934 р. заступником завідувача газетного відділу, а з 1935 р. і його завідувачем [1, т. 1, арк. 8]. Під тиском слідства, П. Ф. Павловський "зізнається" у вчиненні зумисного підпалу, тобто в підмові прибиральниці М. Бурової розтопити кахельні пічки, до яких упритул стояли стоси газет, які мали самозайнятися і спричинити пожежу. Це варто було зробити, коли приміщення газетного фонду залишать співробітники, а підпал можна було б списати на халатність і певну несправність пічки [1, т. 1, арк. 17–18]. Натомість в архівно-слідчій справі на В. Іванушкіна, дослідниця Т. Опришко виявила й інші свідчення співробітниць технічного персоналу, яка вказувала, що "у відчинену квартиру хтось кинув непогашену цигарку, ... а крім того, читачі ходили із цигарками серед стелажів з газетами" [18, с. 350], і результати висновку спеціальної комісії, яка встановила, що пожежа виникла в результаті несправності пічного опалення. Однак в обох справах не виявлено офіційних документів указаної комісії. Відомо лише, що дуже постраждали права сторона Софійського собору, де зберігалися газети та листівки, частково ліва, а також хори [1, т. 1, арк. 58]. Експертних даних не було виявлено ще при перегляді справи в 1952 р., про це свідчить довідка, вложена до вже порожнього пакету [1, т. 1, арк. 61]. Подібно і жоден із дослідників історичного минулого Софії Київської не згадує про пожежу, що трапилася в листопаді 1935 р., тож та очевидно виявилася незначною і зашкодила лише тодішньому бібліотечному газетному фонду. Про це і згадує Г. Ковальчук у праці "Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)" [13, с. 525], тощо.

Після допитів 5 та 6 березня, наступного дня, 7 березня 1937 р., було підготовлено постанову за підписом начальника 4 відділу НКВС УРСР ст. лейтенанта Вольського про звинувачення П. Ф. Павловського у підпалі та належності до контрреволюційної організації, а також притягненні до кримінальної відповідальності, що передбачалася ст. 54-9 КК УРСР (диверсія) [1, т. 1, арк. 7]. Звинувачення за цією статтею КК УРСР передбачало вищу міру покарання (розстріл), оголошення "ворогом народу" з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства. Невдовзі, 11 березня 1937 р., з'являється чергова постанова, яка підтверджувала попередні звинувачення [1, т. 1, арк. 9].

Усі звинувачення у справі щодо П. Ф. Павловського слідчі підкріплювали витягами із протоколів допитів інших звинувачених. Наприклад, В. Іванушкін указав, що той лише виконав указівку під тиском [1, т. 1, арк. 36], інший допитаний у цій справі, М. Малюга, учений секре-

тар бібліотеки ВУАН, указав на нього як колишнього офіцера "білої армії" [1, т. 1, арк. 46–47]. Імовірно, що П. Ф. Павловський таки був призваний в ряди російської імператорської армії з початком Першої світової війни, адже йому мало виповнитися 24 роки і він підпадав під призов. Отже, якщо це правда, тоді зрозуміло, чому цей факт він приховав від слідчих НКВС при заповненні анкети арештанта. Водночас свідчення М. Малюги цікаві й деякими іншими додатковими відомостями. До прикладу, що фонди бібліотеки не мали належної охорони [1, т. 1, арк. 48], і що "перед переведенням уряду до Києва, значна частина газетних фондів була перекинута в приміщення Софійського собору. Це перекинення було доручено Хилинській і проведено нею дуже неухважно. У результаті були розкрадані екземпляри газет. Іванушкін жодних заходів з розслідування розкрадань не прийняв і всю цю історію зам'яв" [1, т. 1, арк. 49]. Щодо втрат у газетному відділі, які було завдано пожежею, М. Малюга подає, що таким чином "було знищено до 2–2½ мільйонів листівок періоду громадянської війни і до мільйона екземплярів газет XIX століття і періодів громадянської війни і першої п'ятирічки" [1, т. 1, арк. 49], адже "наприкінці 1935 р. проходила ще перевірка партійних документів. До газетного відділу часто зверталися за довідками різні партійні організації, що цікавилися діяльністю окремих осіб, вихідців з антирадянських партій за час перебування їх в цих партіях чи в епоху громадянської війни. Дуже часто на ці довідки давалися вичерпні відповіді й виявлялися елементи, чужі ВКПб, а також низка зловживань, допущених деякими партійцями в минулому" [1, т. 1, арк. 50]. Однак такі свідчення сьогодні майже неможливо ані спростувати, ані заперечити. Фальсифікація справ, що була ледь не візитівкою діяльності радянських репресивних органів, нищення документів, несанкціоновані отримання зізнань від заарештованих, нелегітимність ведення слідства з його прискореним механізмом судочинства ставлять під сумнів усю правомірність не тільки таких заходів, але й отриманих свідчень, біографічних даних, якими сьогодні доводиться оперувати досліднику і подекуди позбавляє останнього таки отримати правдиві та об'єктивні свідчення минулого.

З підготовкою усіх необхідних постанов про звинувачення для арештованого слідство завершувалося і далі готувався звинувачувальний висновок, але, як влучно зауважують дослідники, у ньому "переважають політичні тавра, а не конкретні факти. З точки зору історичного джерела, вони цінні тим, що ілюструють абсурдність обвинувачень, які таким чином набували чину закону" [2, с. 36]. Висновок щодо П. Ф. Павловського був готовий 11 липня 1937 р. і затверджений заступником наркомів внутрішніх справ УРСР комісаром державної безпеки 3-го рангу В. Івановим і помічником прокурора СРСР М. Рогінським 13 липня 1937 р. Після затвердження прокуратурою того ж дня звинувачувальний висновок передавався до судового органа, де на попередньому підготовчому засіданні визначили покарання згідно з відповідними статтями КК УРСР. Судовий процес відбувався в дуже стислі терміни. Павловського П. Ф. звинувачували за ст. 54-8, 54-9 та 54-11 КК УРСР у причетності до "к-р націонал-фашистської організації, що провадила шкідницьку роботу", а саме, що він "був винуватцем підпалу газетного фонду архіву бібліотеки Академії Наук, вчинений 25 листопада 1935 р." [1, т. 1, арк. 66]. П. Ф. Павловському не залишалося нічого іншого як "визнати" себе винним [1, т. 1, арк. 65–68]. Суд Військової колегії Верховного Суду СРСР (далі – ВК ВС СРСР) із застосуванням дії закону "Про внесення змін у діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік" від 1 грудня 1934 р. дозволяв заслуховувати справи без присутності

обвинуваченого, забороняв касаційні оскарження, а виконання вищої міри покарання мало здійснюватися негайно після винесення вироку. Справа слухалася уже наступного дня, 14 липня 1937 р., у закритому судовому засіданні, без участі обвинувачення і захисту, без виклику свідків [1, т. 1, арк. 69]. Протокол судового засідання "трійки" заповнений ретельно, підсудний із звинуваченням погодився, в останньому слові просив суд бути поблажливим до нього [1, т. 1, арк. 71], однак жодної поблажливості – Павловського Петра Федоровича було засуджено до вищої міри покарання (розстрілу), з конфіскацією усього особисто йому належного майна. Вирок був остаточним, оскарженню не підлягав [1, т. 1, арк. 72]. Його було виконано наступного дня, 15 липня 1937 р. в Києві, про що у справі є відповідний документ [1, т. 1, арк. 73]. Цілком імовірно, що П. Ф. Павловського, як і тисячі інших жертв, було розстріляно в тюремних підвалах будівлі НКВС, на колишній вулиці 25-го Жовтня, і вивезено для поховання у місцевість поблизу хутора Біківня, яку в березні 1937 р. Київська міська адміністрація саме виділила для "спецпотреб".

До реабілітації П. Ф. Павловського дійшло в 1958 р., тоді ВК ВС СРСР, розглянувши на своєму засіданні від 8 лютого 1958 р. висновок головного військового прокурора В. Логінова, постановила, що "Павловський засуджений необґрунтовано, адже в матеріалах справи ... свою причетність до будь-якої організації заперечував", також не знайшли підтвердження і звинувачення щодо його участі в підпалі. Свідки, а серед них і та сама технічна працівниця М. Бурова, у 1958 р. від своїх попередніх свідчень, що дали в 1937 р., відмовилися, навпаки характеризували П. Ф. Павловського "як чесну радянську людину" [1, т. 1, арк. 76]. Тож вирок ВК ВС СРСР від 14 липня 1937 р. щодо Павловського Петра Федоровича із заново виявленими обставинами було скасовано і справу припинено за відсутністю складу злочину.

Після оголошення реабілітації ВК ВС СРСР надіслала до Києва начальнику УКДБ Київської області прохання розшукати родичів реабілітованого для повернення конфіскованого майна або відшкодування його вартості законним спадкоємцям [1, т. 2, арк. 14]. Однак безрезультатно. Дружину П. Ф. Павловського, Павловську Зою Сергіївну, 1913 р.н., уродженку станції Панютин, Харківської губернії (*тепер Харківської області – авт.*), бухгалтерку тресту "Лікрослини" було засуджено рішенням особливої наради НКВС СРСР від 2 листопада 1937 р. як "дружину зрадника Батьківщини" до 5 років ВТТ і 5 грудня 1937 р. було відправлено у заслання до Сиблагу НКВС СРСР у м. Томськ [1, т. 2, арк. 6]. Подальша доля невідома.

При доля уряду, влаштованому під час арешту З. С. Павловської, було вилучено не тільки її особисті речі, але описано майно її чоловіка Павловського П. Ф. – "дві шафи з книгами, чоловіча білизна, пальто зимове, чорні штани, дзеркальна шафа, інші речі" [1, т. 2, арк. 2], і довідка, що в усіх майнових питаннях слід було звертатися на вулицю Рози Люксембург, ²⁰ де розміщувалася тодішня комендатура НКВС [1, т. 2, арк. 1]. Імовірно туди і зверталася мати засудженої, Мелехова Г. М., щоб забрати небагате майно своєї доньки [1, т. 2, арк. 3, 4, 5] і до неї приходили співробітники НКВС ще в 1940 р. щоб забрати описане майно Павловського П. Ф., яке мало піти в дохід державі, а серед цього 237 книг і фотоапарат [1, т. 2, арк. 7]. Чи залишилася вона живою? Результати перевірки також не дали результа-

²⁰ У 1919–1987 рр. там розміщувалися каральні органи ЧК-ОДПУ-НКВС-КДБ. Нині – вулиця Липська.

тів [1, т. 2, арк. 23]. Тож ця справа була закрита і передана на зберігання.

Із розсекреченням документів архівів колишніх радянських репресивних органів став можливий доступ і до такого роду справ, де за позовними від часу аркушами ховалася доля людини. Тож маючи відомості, отримані з цієї справи, та біографічну довідку, яку підготувала Л. В. Гарбар на підставі архівних матеріалів НБУВ, удалося реконструювати більш повну біографію одного з маловідомих і маловивчених співробітників ВБУ і бібліотеки АН УСРР/УРСР, завдячуючи діяльності яких зроблено значний внесок у збереження бібліотечної національної скарбниці. Однак, зважаючи на те, що особисті документи П. Ф. Павловського, які зберігалися в архівно-слідчій справі як речові докази (трудовий список, дипломи та ін.) були знищені у 1952 р. [1, т. 2, арк. 63], і слідство, яке не вимагало правдивих і повних зізнань від арештованого, а лише підтвердження наперед відомого звинувачення, так і не дозволило повноцінно заповнити випущений в життєписі 15-річний (з 1914 по 1929 рр.) період життя старшого бібліотекаря, завідувача газетного фонду ВБУ та бібліотеки АН УСРР/УРСР Павловського Петра Федоровича, за винятком його імовірної чотирирічної військової служби під час Першої світової війни. Тож, незважаючи на усю попередженість, тенденційність і фатальність, архівно-слідчі справи, що зберігаються у ГДА СБУ, є цінним джерелом у біографічних дослідженнях і відтворенні свідчень минулого, що пов'язані з періодом Великого терору та радянської репресивної політики.

Список використаних джерел

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Спр. 46489-фп (Справа № 384 за звинуваченням Павловського Петра Федоровича за ст. 20–54-8, 54-9 і 54-11 КК УСРР), у 2 т.
2. Акулов М. Архівно-слідчі справи репресованих (20 – 50-ті рр.) як історичне джерело: методика використання / М. Акулов, О. Гранкіна, Д. Омелчук // Студії з архівної справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 33–39.
3. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання : зб. наук. пр. / редкол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К. : АЗТ – Універсалресурси, 1998. – 161 с.
4. Білокінь С. Смерть Софії Налепінської-Бойчук [Електронний ресурс] / С. Білокінь. Персональний сайт історика України. – Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Personal/Nalepinskaya.html>.
5. Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941): Джерелознавче дослідження / С. І. Білокінь. – К. : [б. в.], 1999. – 448 с.
6. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр.: методичні рекомендації / Упоряд.: О. В. Гранкіна, Д. В. Омелчук, Н. П. Московченко. – К. : [б. в.], 1997. – 34 с.
7. Гранкіна О. В. Архівно-слідчі справи другої половини 1937 року щодо представників національних меншин України. Джерелознавчий аналіз складу документів / О. В. Гранкіна // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – Вип. 1–2(6–7). – С. 174–183.
8. Гранкіна О. В. Деякі аспекти джерелознавчого аналізу архівно-слідчих справ у 1920–1950 рр. / О. В. Гранкіна // Укр. іст. журн. – 1997. – № 4. – С. 49–57.
9. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар; ред. кол.: Г. В. Борзяк, Л. А. Дубровіна (гол.), В. І. Полік та ін.; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – К. : НБУВ, 2017. – 616 с.
10. Калакура Я. С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів / Я. С. Калакура // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання : зб. наук. пр. / Укр. держ. НДІ арх. справи і документознавства, Держ. арх. Служби безпеки України; редкол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К. : АЗТ – Універсалресурси, 1998. – С. 19–23.
11. Ковальчук Г. І. Архівно-слідчі справи репресованих бібліотек як джерело для вивчення історії книгознавства / Г. І. Ковальчук // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання : зб. наук. пр. / Укр. держ. НДІ арх. справи і документознавства, Держ. арх. Служби безпеки України; редкол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К. : АЗТ – Універсалресурси, 1998. – С. 82–84.
12. Ковальчук Г. І. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) / Г. І. Ковальчук // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2/4. – С. 179–206.
13. Ковальчук Г. І. Керівники ВБУ – НБУВ (1918–1998) / Г. І. Ковальчук // Бібліотечні івісники. – 1998. – № 5. – С. 18–28.
14. Ковальчук Г. І. Співробітники УНІК – жертви політичних репресій / Г. І. Ковальчук // Наукові праці НБУВ. – 1999. – Вип. 2. – С. 52–94.

15. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Г. І. Ковальчук. – К. : Академперіодика, 2015. – 684 с.
16. Наберухін А. Один із псевдотроцькістів / А. Наберухін // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1995. – № 1–2. – С. 341–355.
17. Нестуля О. Погром історично-мистецьких скарбів Софії Київської в 30-х рр. / О. Нестуля // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 1. – С. 56–58.
18. Опришко Т. Василь Іванушкін: життя і доля / Т. Опришко // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2000. – № 2/4. – С. 347–357.
19. Петровський Е. П. Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937–1938 роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Петровський Е. П. – К., ВПЦ "Київський університет імені Тараса Шевченка", 2006. – 22 с.
20. Петровський Е. П. Документи архівно-слідчих справ як джерело вивчення методів провадження слідства органами НКВС на Одещині в період "великого терору" 1937–1938 рр. / Е. П. Петровський // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2007. – № 1 (28). – С. 172–188.
21. Пиріг Р. Я. Архівно-слідчі справи репресованих як історичне джерело / Р. Я. Пиріг // Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20–80-ті роки: матер. Міжнар. наук. конф., Київ, 15–16 верес. 1994 р. – К. : [б. в.], 1998. – С. 38–44.
22. Подкур Р., Ченцов В. Документи органів державної безпеки УСРР 1920–1930-х років: історико-науковий аналіз / Р. Подкур, В. Ченцов. – Тернопіль : Збруч, 2010. – 372 с.
23. Тумшиш М. А., Золотарев В. А. Евреи в НКВД СССР. 1936–1938 гг. Опыт биографического словаря / М. А. Тумшиш, В. А. Золотарев. – М. : Русский фонд содействия образованию и науке, 2017. – 848 с.
24. Шаповал Ю. І. "Контрреволюційної боротьбистської організації" справа 1935 / Ю. І. Шаповал // Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 4 : Ка – Ком. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2007. – 528 с.
25. Шаповал Ю. І., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст.: історичні нариси / Ю. І. Шаповал, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко та ін. – К. : Наук. думка, 2002. – 952 с.
26. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. І. Шаповал / Акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політології. – К. : Наук. думка, 1993. – 349 с.
27. Юренко О. П. "Він залишився переконаним комуністом..." / О. П. Юренко // Реабілітовані історією. – К. : Полтава : Рідний край, 1992. – С. 283–292.
28. Юркова О. В. Архівно-слідчі справи репресованих науковців – вагомий джерело для дослідження академічного життя 1920–1930-х рр. / О. В. Юркова // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання : зб. наук. пр. / Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К. : АЗТ – Універсалресурси, 1998. – С. 90–96.

References

1. Branch State Archive of Security Service of Ukraine, file 46489 FP (Case no. 384 on charges of Pavlovsky Pyotr Fedorovich under articles 20–54-8, 54-9 and 54-11 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR). In 2 vols.
2. Akulov, M. & Hrankina, O. & Omelchuk, D. (1997). Archive-investigative Cases of the Repressed (1920's–1950's) as a Historical Source: Methods of Use. *Studies in Archival and Document Science*, 2, 33–39. [In Ukrainian].
3. *Archival-investigative Cases of the Repressed: Scientific and Methodological Aspects of Use*. Kyiv: AZT – Universalresources. [In Ukrainian].
4. Bilokin, S. Death of Sofia Nalepinskaya-Boychuk. Serhii Bilokin. *Personal Website of a Historian of Ukraine*. <https://www.s-bilokin.name/Personal/Nalepinskaya.html> [In Ukrainian].
5. Bilokin, S. (1999). *Mass Terror as a Means of Government in the USSR (1917–1941): a Source Study*. Kyiv : [s. n.]. [In Ukrainian].
6. Hrankina, O. & Omelchuk, D. & Moskovchenko, N. (Eds.). (1997). *The Use of Archival-investigative Cases of Citizens Repressed in the 1920's–1950's: Guidelines* (1997). Kyiv: [s. n.]. [In Ukrainian].
7. Hrankina, O. (1998). Archive-investigation Cases of the 2nd Half of 1937 on Representatives of National Minorities of Ukraine. Source Analysis of the Composition of Documents. *From the Archives of the VUCHK–HPU–NKVD–KGB*, 1–2(6–7), 174–183. [In Ukrainian].
8. Hrankina, O. (1997). Some Aspects of Source Study Analysis of Archival-investigation Cases in the 1920's–1950's. *Ukrainian Historical Journal*, 4, 49–57. [In Ukrainian].
9. Harbar, L. et al. (Eds.). (2017). *The History of Ukrainian Library science in names (end of the 19th century – 1941): Materials for a bibliographic dictionary*. – Kyiv : Vernadsky National Library of Ukraine. [In Ukrainian].
10. Kalakura, Ya. (1998). Features of Source Criticism of Archival and Investigative Documents. In R. Pyrih (Ed.), *Archival-investigative Cases of the Repressed: Scientific and Methodological Aspects of Use*. Kyiv : AZT – Universalresources. P. 19–23. [In Ukrainian].
11. Kovalchuk, H. (1998). Archival-investigative Cases of Repressed Bibliologists as a Source for Studying the History of Book Science. In R. Pyrih (Ed.), *Archival-investigative cases of the repressed: scientific and methodological aspects of use*. – Kyiv : AZT – Universalresources. – P. 82–84. [In Ukrainian].
12. Kovalchuk, H. (2000). Directors of the National Library of Ukraine (1920–1930's). *From the Archives of the VUCHK–HPU–NKVD–KGB*, 2/4, 179–206. [In Ukrainian].
13. Kovalchuk, H. (1998). The Leaders of the NLU – VNU (1918–1998). *Library Bulletin*, 5, 18–28. [In Ukrainian].
14. Kovalchuk, H. (1999). USIBS Employees/Victims of Political Repression. *VNU Scientific Papers*, iss. 2, 52–94. [In Ukrainian].

15. Kovalchuk, H. (2015). Ukrainian Scientific Institute of Book Studies (1922–1936). Kyiv: Academic Periodicals. [In Ukrainian].
16. Naberukhin, A. (1995). One of the Pseudo-Trotskyists. *From the Archives of the VUChK–GPU–NKVD–KGB*, 1–2, 341–355. [In Ukrainian].
17. Nestulya, O. (1997). The Pogrom of the Historical Art Treasures of Sophia of Kiev in the 1930's. *Folk Art and the Ethnography*, 1, 56–58. [In Ukrainian].
18. Opryshko, T. (2000). Vasilyvanushkin: Life and Fate. *From the Archives of the VUChK–GPU–NKVD–KGB*, 2/4, 347–357. [In Ukrainian].
19. Petrovskyi, E. (2006). *Archive-investigative Cases as a Source of Studying the History of Repressions in Ukraine of 1937–1938: Abstract of unpublished thesis (PhD in History): Taras Shevchenko National University of Kyiv*. [In Ukrainian].
20. Petrovskyi, E. Documents of Archives and Investigations as a Source of Studying the Methods of Investigation by the NKVD Bodies in Odessa Region during the Period of the "Great Terror" of 1937–1938. *From the Archives of the VUChK–GPU–NKVD–KGB*, 1(28), 172–188. [In Ukrainian].
21. Pyrih, R. (1998). Archival-investigative Cases of the Repressed as a Historical Source. *The Totalitarian State and Political Repression in Ukraine in the 1920's – 1980's. Proceedings of the International Conference, Kyiv, September 15–16, 1994*. – Kyiv: [s. n.]. Pp. 38–44. [In Ukrainian].
22. Podkur, R. & Chentsov, V. (2010). *Documents of the State Security Bodies of the Ukrainian SSR of 1920's – 1930's: Source Analysis*. Ternopil: Zbruch. [In Russian].
23. Tumshis, M. & Zolotarev, V. (2017). *Jews in the NKVD of the USSR. 1936–1938. Biographical Dictionary Experience*. – Moscow: Russian Fund for Education and Science. [In Russian].
24. Shapoval, Yu. (2007). Counterrevolutionary Borotboist Organization Case 1935. In V. Smolii (Ed.), *Encyclopedia of the History of Ukraine: 10 vols. Vol. 4: Ka – Kom*. – Kyiv: Scientific Thought. [In Ukrainian].
25. Shapoval, Yu. & Kulchytskyi, S. & Lysenko, O. et al. (2002). *Political Terror and Terrorism in Ukraine. 19th – 20th Centuries: Historical Essays*. – Kyiv: Scientific Thought. [In Ukrainian].
26. Shapoval, Yu. (1993). *Ukraine of 1920's – 1950's: Pages of Unwritten History*. Kyiv: Scientific Thought. [In Ukrainian].
27. Yurenko, O. (1992). "He Remained a Convinced Communist...". In *Rehabilitated by History*. Kyiv – Poltava: Native Land. – P. 283–292. [In Ukrainian].
28. Yurkova, O. (1998). Archival-investigative Cases of Repressed Scholars are an important Sources for the Study of Academic Life in the 1920's – 1930's. In R. Pyrih (Ed.), *Archival-investigative cases of the Repressed: Scientific and Methodological Aspects of Use*. – Kyiv: AZT – Universalresursy. – P. 90–96. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 22.08.20

R. Martseniuk, PhD in History, Chief Researcher
Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PAVLOVSKYY P. F.: STROKES FOR THE PORTRAIT OF A REPRESSED LIBRARIAN (BASED ON MATERIALS FROM THE ARCHIVE-INVESTIGATION CASE)

The purpose of the study is the presentation and introduction into scientific usage of archive-investigating case of the senior librarian, the head of the newspaper fund of the National Library of Ukraine, later the library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR Pavlovskyy Petro Fedorovich (1889–1937). The case is now in the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine. The article provides an analysis of the materials found and the systematization of information in an attempt to recreate the biography of one of the library staff repressed by the Soviet government. The research methodology consists in the application of research methods of sources to search and analyze the documentary historical sources, as well as in use of a problem-chronological approach to historical research, which allows not only to highlight certain biographical moments, but also to highlight events that were associated with the history of one of the largest libraries of Ukraine, while pointing to the activities of the Soviet punitive and repressive system in relation to the cultural heritage of the past. The scientific novelty is a practical significance in expanding the biography of P. F. Pavlovskyy with previously unknown data, as well as the enrichment of the personalistic history of Ukrainian librarianship in Kiev and in the whole Ukraine. In conclusion, this course of a biographical study can attract not only a wider range of archival documents, including those which are currently stored in the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, but also the return of a forgotten national history; can supplement and fill in some gaps in past studies particularly in biographical studies. Thus, the article reconstructs the biography of librarian P. F. Pavlovskyy based on the archive-investigation case.

Keywords: Petro Fedorovich Pavlovskyy; archive-investigation case; Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine; political repression; National Library of Ukraine (VBU); Library of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR; newspaper fund; fire of 1935.

УДК 94 (477) (092) "1886/1938" Холодний Григорій
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.8>

Л. Могильний, д-р іст. наук, проф.
Researcher ID AAB-3942-2020
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ХОЛОДНОГО

Наприкінці XIX – початку XX ст. у середовищі української інтелігенції сформувалася думка про важливість особистого внеску кожного в розвиток свого народу у сфері освіти, науки і культури. Одним із тих, хто відгукнувся на подібний неофіційний заклик, став Григорій Григорович Холодний. Мета роботи полягає в аналізі науково-педагогічної діяльності Г. Холодного як одного з активних представників української інтелігенції першої третини XX ст. Серед методів, застосованих для розкриття теми, використано метод історизму, об'єктивності та науковості. У праці вперше здійснено спробу дослідити науковий і педагогічний внесок Г. Холодного, що обумовлює її наукову новизну.

Українознавча робота вченого розпочинається одразу після закінчення Петербурзького університету, коли він переїжджає до Москви, де долучається до культурно-освітньої роботи місцевої громади українців. Із цього ж часу приєднується до роботи в "Товаристві слов'янської культури" та Українському видавничому товаристві. До революційних подій 1917 р. патріотизм Г. Холодного знайшов свій вияв у наполегливій роботі в тих інституціях, у яких він розробляв українську наукову термінологію та займався українознавчими дослідженнями. Лютнева революція 1917 р. радикально змінила життя вченого, він переїжджає до України, де в Чернігові й Києві бере активну участь в освітніх і наукових проєктах. Особливо варто відзначити його працелюбність і безвідмовність в організації різноманітних освітніх заходів, діяльності чернігівської "Просвіти", Чернігівського наукового товариства, Інституту української наукової мови та ін. Значну частину свого життя науковець віддав культурно-освітній діяльності, зокрема очолював Чернігівську трудову школу, проводив заняття у вищих і середніх навчальних закладах Чернігова та Києва, організовував засідання і спрямовував роботу "Просвіти" і Чернігівського наукового товариства, брав участь у наукових заходах Інституту української наукової мови та працював над укладенням термінологічних словників. Дослідження науково-педагогічної діяльності Г. Холодного дозволило виділити три етапи його життєвого шляху: 1) 1912–1917 – визначення пріоритетів діяльності; 2) 1917–1924 – домінування освітнього чинника і 3) 1924–1929 – концентрація на науковій роботі.

Ключові слова: Холодний Григорій, Чернігівське наукове товариство, "Просвіта", Інститут української наукової мови, Спілка визволення України.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть в українській історичній науці відбулися значні зрушення. Закриті й цензуровані в радянські часи сторінки української історії, врешті-решт, отримали можливість

для повноцінних досліджень і об'єктивних суджень. За цей період дослідникам удалося створити не лише монументальну картину історії українського національного руху, але й підготувати велику кількість робіт з україн-